

KOOPERATİFLERDE DENETLEME KURULU

Doç. Dr. Akar ÖÇAL

I. GİRİŞ

Kooperatifler, «ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla» kurulan tüzel kişilerdir (Koop. K . 1) ⁽¹⁾. Faaliyeti yönetme ve kooperatifin temsili görevleri yönetim kuruluna verilmiştir (Koop. K. 55/I). Sözü geçen kurul üyeleri görevlerini ifa ederken, çeşitli sebepler dolayısıyla, özellikle ehliyetsizlikleri yüzünden, kooperatifin işlerini gereği şekilde yürütememiş, ona zarar vermiş olabilirler ⁽²⁾. Bu durumu göz önünde tutan kanun koyucu, gerek ortakların ve gerek bizzat kooperatifin menfaatlerini gereği gibi koruyabilmek için, «denetleme kurulu» ⁽³⁾ olarak isimlendirilebilecek bir organın teşkilini öngörmüştür (Koop. K. 65-69). Kooperatifler Kanunu incelendiğinde şu husus açık olarak gö-

(1) 24 Nisan 1969 gün ve 1163 sayılı kanun; RG: 10 Mayıs 1969 gün ve 13195 sayılı.

(2) **Orhan Tahir** : Les sociétés coopératives de consommation en Turquie au point de vue juridique, Tez, Lausanne 1934, s. 108. Ayrıca bkz. **İleri, S. N.** : Kooperatifler, 3. Basım, İstanbul 1945, s. 250-251.

(3) Kooperatifler Kanununun 5. bölümü «kooperatif organları»na ayrılmış ve tasarı 65-69. maddeleri «denetleme kurulu» başlığı altında düzenlemiştir. Geçici Komisyon ise matlâbı «denetçiler» olarak değiştirmiş ve hatta bazı maddelerde «denetçiler kurulu» (Mad: 42/II, 2, 4; 43 gibi) ve «denetleme organı» (Mad: 65/II) ibareleri kullanılmıştır. Kanaatimize göre tasarıda kullanılan ifade daha doğrudur; zira burada bir kurul söz konusudur: Genel kurul (Mad: 42 vd.) ve Yönetim kurulu (Mad: 55 vd.) gibi Denetleme kurulu (Mad: 65 vd.).

rülür ki, söz konusu organa ilişkin maddeler yalnızca 65-69. maddelerden ibaret değildir. Gerçekten 3. madde «kooperatifin ne suretle (..) denetleneceği»nin ticaret siciline tescil ve ilân olunacağını (Koop. K. 3/I,7); 4. madde kooperatifin denetleyici organının görev, yetki ve sorumlulukları ve seçim tarzının anasözleşmede belirtilmesi gerektiğini (Koop. K: 4/7); 42. madde denetleme kurulu üyelerinin seçiminin ve söz konusu kurulun ibranın genel kurulca yapılacağını (Koop. K: 42/II,2,4); 75. madde birliğe katılan kooperatiflerin ne şekilde denetleneceğini vs. öngörmektedir. Bütün bu maddeler, kanun koyucunun kooperatiflerin denetlenmesine ne kadar büyük bir önem atfetmekte olduğunu gayet güzel bir şekilde göstermektedir (4). Başka bir ifade ile denetleme kurulu, genel kurul ve yönetim kurulu kadar lüzumlu bir organ durumundadır (5). Kanun koyucu, denetçilerin, kooperatiflerin idaresine gereksiz şekilde karışmalarını önleyebilmek bakımından, bu gibi kimselerin hak ve borçlarını açıkca tayin etmek ihtiyacını duymuştur (6).

İncelememiz, esas itibariyle, Kooperatifler Kanununun 65-69. maddelerine hasredilmiştir. Buna rağmen, bu kısma ilişkin hükümler İsviçre Borçlar Kanununun izlerini taşımakta olduğu için (7), söz konusu kanuna da yeri geldikçe değinecek ve bu suretle açıklamalarımızı aydınlığa kavuşturmağa gayret edeceğiz. Nihayet, 2834 ve 2836 sayılı kanunların yürürlüğü devam etmekte olduğundan (Koop. K: 96), bu kanunlardaki denetlemeğe ilişkin maddelere, bütünlüğü sağlama bakımından, kısa da olsa, temas etmeği faydalı görmekteyiz.

(4) **Orhan Tahir**, s. 108.

(5) **Aeby, P.** : Cours de droit commercial suisse, Fribourg 1941, s. 146. Bununla beraber, bu organın önemine gölge düşüren bazı düşüncelere de rastlanmaktadır; bu husus için bkz. **Öçal A.**: «Anonim Ortaklıklara Mürakıp Seçileceklerde Aranılan Şartlar», Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, C. V, S. 1, s. 363.

(6) **Guhl, T.** : Le nouveau droit des sociétés anonymes et coopératives, Zurich, s .111.

(7) Bkz. Gerekçe, s. 10, Millet Meclisi S. Sayısı: 351, Dönem: 2, Toplantı: 2.

II. DENETLEME KURULUNA İLİŞKİN MEVZUATA KISA BİR BAKIŞ

1. 2834 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkındaki Kanunda Yer Alan Hükümler ⁽⁸⁾ :

2834 sayılı kanunun ⁽⁹⁾ 19. maddesine göre, tarım satış kooperatifleri ile birlikleri, genel kurullarca seçilen ikişer kişilik denetleme kurullarınca süreli bir tarzda kontrol edilirler (Mad: 19/III). Bununla beraber birliklerde, Ticaret Bakanlığınca ⁽¹⁰⁾ atanacak bir üçüncü denetçi daha mevcuttur (Mad: 19/IV). Öte yandan, denetleme kurullarının kuruluş tarzları, ödevleri ve sorumluluklarının anasözleşmelerde belirtilmesi şarttır (Mad: 4/III, ç).

2. 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanununda Yer Alan Hükümler ⁽¹¹⁾ :

2836 sayılı kanunun ⁽¹²⁾ 25/I. maddesine göre, tarım satış kooperatiflerinde görev alacak denetçilerin ödev ve yetkilerinin anasözleşmelerde gösterilmesi gerekir. Denetçilerin sayısı hakkında bir açıklık olmadığı için, Koop. K. 65/II. maddesi hükmü burada da geçerlidir (Koop. K. 96) ⁽¹³⁾. Denetçileri genel kurul seçer. Zira 25/II. madde «seçimleri Ziraat Bankasınca onaylanmayan (...) murakıplar»dan söz etmektedir. Eğer bu türlü denetçiler varsa genel kurul bunların yerine başkalarını görevlendirir (Mad. 25/II). Görevlerini gereği gibi yapmayan ve yapılacak inceleme sonucunda suçlu oldukları anlaşılan denetçiler, Ticaret Bakanlığı

(8) Bu konu için ayrıca bkz. **Saka, R.:** Kooperatifçilik Dersleri, İstanbul 1944, s. 183; **Hırş, E.:** Ticaret Hukuku Dersleri, 3. Basım, İstanbul 1948, No: 369. Kanunun tümüne ilişkin bilgi için bkz. **Mülâyim, Z. G.:** Tarımsal Kooperatifçilik, Ankara 1967, s. 123 vd.; **Fındıkoğlu, Z. F.:** Türkiye'de Kooperatifçilik, İstanbul 1953, s. 77 vd.

(9) Düstur, Üçüncü Tertip, C. XVI, 2. Basım, s. 792.

(10) 2834 sayılı kanunun 19/IV. maddesi «Ekonomi» Bakanlığ'ından söz ediyorsa da, 3614 sayılı «Ticaret Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun»un (Düstur, Üçüncü Tertip, C. XX, 2. Basım, s. 454) 8. maddesine göre, bu konuda yetkili olan bakanlık, artık «Ticaret Bakanlığ'ıdır.

(11) Bu konu için ayrıca bkz. **Saka, s. 184;** **Hırş, No: 369;** **Akyol, İ. C.:** «Tarım Kredi Kooperatiflerimiz», Kooperatifçilik Dergisi, S. 22, 1969, s. 7-12. Kanunun tümü için bkz. **Mülâyim, s. 78 vd.;** **Fındıkoğlu, s. 85 vd.**

(12) Düstur, Üçüncü Tertip, C. XVI, 2. Basım, s. 797.

(13) Ayrıca bkz. **Hırş, No: 369.**

veya Ziraat Bankasınca görevden alınabilirler (Mad. 15/II). Tarım kredi kooperatifleri bölgesel birlikler kurmuşlarsa, bu çeşit birliklerin denetleme kurullarının seçilmesi işi, Tarım Satış Kooperatifleri Kanunundaki satış kooperatifleri birlikleri hakkındaki hükümlere tabidir (Mad. 29/III).

Gerek 2834 ve gerek 2836 sayılı kanunlardaki hükümleri göz önünde tutarsak şunu tereddütsüz ifade edebiliriz ki, söz konusu hükümler yeterli ve tesirli olmaktan uzaktır ⁽¹⁴⁾. Bu sebeble, boşlukların yeni Kooperatifler Kanunu ile giderilmesi konusu üzerinde (Mad. 96) titizlikle durulmalıdır.

3. Ticaret Kanunumuzda Yer Alan Hükümler :

A) *Eski Ticaret Kanunumuzun hükümleri* ⁽¹⁵⁾ : Eski Ticaret Kanunumuzun 480/3. maddesi, kooperatif ortaklık mukavelenemelerinin, «umuru şirketin kimler tarafından ve nasıl murakabe olunacağı (...) ve murakıpların sureti tayin ve azillerini ve salâhiyetlerinin hudut ve derecesini ve vazifelerinin müddeti devamını» düzenleyeceğini öngörmekteydi. Öte yandan 481/3. madde hükmü, ortaklığın «üç murakıp tarafından anonim şirketlerdeki usule tevfikân murakabe» olunacağını; 482/III. madde de, anonim ortaklıkların denetlenmelerine ilişkin hükümlerin, ortaklık mukavelenemesine ve kooperatif ortaklıklara ilişkin Ticaret Kanunu hükümlerine aykırı olmadıkça, bu türlü ortaklıklar için de geçerli olacağını ifade etmekteydi.

(14) Bilgi için, yeni hazırlanan «Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanun Tasarısı»ndaki hükümlerden de bahsetmek isteriz; Madde: 8 — Kooperatifin işlerini devamlı olarak denetlemek üzere ortaklar arasından veya dışardan genel kurulca en az ilkokul mezunu iki denetçi seçilir; Madde: 23 — İlçe Birliğinin işlerini devamlı olarak denetlemek üzere, genel kurulca, ortaklar arasından veya dışardan, en az ortaokulu bitirmiş iki denetçi seçilir; Madde: 31 — Bölge Birliğinin işlerini devamlı olarak denetlemek üzere, genel kurulca, ortaklar arasından veya dışardan, en az lise mezunu veya muadili bir okulu bitirmiş iki denetçi seçilir; Madde: 39 — Merkez Birliğinin işlerini devamlı olarak denetlemek üzere genel kurulca ortaklar arasından veya dışarıdan mesleki alanda yüksek öğrenim yapmış iki denetçi seçilir.

(15) Bu husus için bkz. **Orhan Tahir**, s. 108-111; **Saka**, s. 182-183; **Hırş**, No: 369; **Fındıkoğlu**, s. 70 vd.; **Derbil**, S. N.: Kooperatifler, Ankara 1945, s. 69; **İleri**, s. 250 - 251.

B) *Yeni Ticaret Kanunumuzun hükümleri* ⁽¹⁶⁾ : Kooperatif ortaklıkların denetlenmesi konusunda yeni Ticaret Kanunu» muzun hükümleri ile eski kanunun hükümleri arasında pek fark yoktu. Gerçekten 487/3. madde, ortaklık işlerinin kimler tarafından ne suretle yürütülüp denetleneceğinin ve denetçilerin tayin ve azil suretlerinin ve salâhiyetlerinin hudut derecesinin ve vazifelerinin devam müddetinin anasözleşmede gösterileceğini ifade etmekteydi. Anasözleşmede bu konuda bir hüküm yer almıyorsa, o zaman kooperatif ortaklık, üç denetçi tarafından, anonim ortaklıklardaki usule göre denetleniyordu (Mad. 488/3). Nihayet, anasözleşmeye ve kooperatif ortaklıklar hakkındaki hükümlere aykırı olmamak şartıyla, anonim ortaklıkların denetlenmelerine ilişkin hükümler, kooperatiflere de tatbik olunuyordu (Mad. 489/III).

4. *Kooperatifler Kanununda Yer Alan Hükümler :*

Kooperatifler Kanununun 100. maddesi Ticaret Kanunundaki kooperatif ortaklıklara ilişkin maddeleri (485 - 502) yürürlükten kaldırmış ve onun yerine yeni hükümler getirmiş bulunmaktadır. «Giriş» bölümünde de belirtmiş olduğumuz gibi, denetleme kurulu, esas itibariyle, 65 - 69. maddelerde düzenlenmiştir. Buna rağmen öteki maddelerde de bu konuya ilişkin bazı hükümler mevcuttur 3/I,7; 4/7; 42/II,2,4; 75. maddeler gibi ⁽¹⁷⁾.

III. DENETLEME KURULUNUN TEŞEKKÜLÜ

1. Denetleme kurulunun kooperatiflerde bulunması *mecburi-*

(16) Bu konuda bkz. **Pastanoğlu, H.:** «Kooperatiflerde İdari Organizasyon», Karınca, S. 371, Kasım 1967, s. 26 - 27.

(17) Kooperatiflerin denetimi konusunda bkz. **Pastanoğlu, H.:** «Kooperatiflerin Denetimi», Karınca, S. 393, Eylül 1969, s. 13 vd.; **Uyguner, M.:** «Kooperatifler Kanunu ve Kooperatiflerin Denetimi», Karınca, S. 392, Ağustos 1969, s. 14 vd.; **Uzel, C.:** «Kooperatiflerde Murakabe ve Kontrol», Karınca, S. 195, Kasım 1969, s. 10 vd.; **Ulusoy, Y.:** «Kooperatifler Kanunu» TİG. 863/5, 864/5, 7.

dir ⁽¹⁸⁾. Kooperatifler Kanununun 4/7, 42/II, 2 ve 65/II. maddelerindeki ifadeler bunun açık delilidir.

2. Denetleme kurulu bir *iç denetleme* organıdır. Kooperatifler Kanununun 90 ve 91. maddeleri dış denetlemeye ilişkin hükümler de getirmiş bulunmaktadır ⁽¹⁹⁾. Söz konusu kanunun 3/I, 7. maddesine göre, kooperatifin ne suretle denetleneceği, kooperatifin merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilân olunur.

3. Denetleme kurulunu teşkil edecek denetçileri, esas itibarıyla, *genel kurul* seçer (Koop. K. 42/II, 2; 65/II). Fakat ilk denetçilerin ana sözleşme ile seçilmeleri mümkündür. Koop.K. 4/7. maddesi, denetleme kurulunun *seçim tarzı* hakkındaki hükümlerin anasözleşmede gösterilmesini mecburi kılmaktadır. Bu hükme dayanarak ilk denetçiler anasözleşme ile tayin edilebilir. Bize göre, böyle bir davranışta bulunmak gereklidir. Aksi halde kooperatif, ilk genel kurul toplantısına kadar (Koop. K. 45/I) denetleme organından mahrum kalacaktır. Denetleme işinin önemi hatırlanırsa, bunun ne kadar sakıncalı olduğu hemen anlaşılır. Seçilen denetçiler genel kurul tarafından her zaman azil ve yerlerine diğer kimseler tayin edilebilir (Koop. K. 98; TK. 350) ⁽²⁰⁾. Denetçilerin azli gündeme alınmamış olsa bile azil yine mümkündür (Koop. K. 46/II).

4. Denetleme kurulunu teşkil etmek üzere *bir ya da daha fazla* denetçi seçilebilir. Yedeklerin seçilmesi de mümkündür. Denetçilerin kooperatif ortaklarından olması şart değildir (Koop. K. 65/II; CO. 906/II, III) ⁽²¹⁾. Bununla beraber anasözleşme ile gerek denetçi sayısına gerek meselâ bunların ortaklar arasından seçilmesi gereğine dair hükümler getirilebilir (Koop. K. 4/7; 69).

(18) **Capitaine, G.:** «Les organes de la société coopérative», FJS, No: 1159, s. 7. Mamafih eski Borçlar Kanununun yürürlükte olduğu zamanlar için İsviçre'de durum değişti; söz konusu organ bir *ihtiyarî* organ durumunda idi. Bu husus için bkz. **Cherix, P.:** Les sociétés coopératives de consommation, Tez, Montreux 1925, s. 72; **Rossel, V.:** Code civil suisse, Code fédéral des obligations, 9. Basım, Lausanne 1962, CO. 906. dipnot (2).

(19) Ayrıca bkz. Koop. K. 67/I.

(20) **Capitaine**, s. 7; **Saka**, s. 182.

(21) Bu konu için bkz. **Öçal**, s. 363-364.

Kooperatifler Kanunu, denetçi olarak seçileceklerin gerçek ya da tüzel kişi olup olamayacağı konusuna temas etmemektedir. CO. 906/IV. maddesi hükmü, «denetleme organı olarak itimad şirketleri yahut denetleme sendikaları gibi tüzel kişiler yahut resmi makamlar da tavsif edilebilir» hükmünü kapsamakla, tüzel kişilerin de denetçi olabileceklerini kabul etmektedir ⁽²²⁾. Kooperatifler Kanunu ise, tüzel kişilerin yönetim kurullara seçilebileceğini öngördüğü halde (Mad. 55/III). denetleme kurulunun teşkilinde bu türlü bir hükme yer vermemiştir. Tüzel kişilerin denetçi olarak seçilmelerini engelleyen bir hüküm de olmadığı için, anasözleşmeye bu yolda bir madde koyarak tereddüdü bertaraf etmek mümkündür (Koop. K. 4/7; 69).

5. Kanun, denetleme kurulunda görev alacakların *ehliyetleri* konusunda da bir hüküm ihtiva etmemektedir. Denetçilerin, «işletme hesabıyla bilânçonun defterlerle uygunluk halinde bulunup bulunmadığını, defterlerin düzenli bir surette tutulup tutulmadığını» incelemekle de yükümlü oldukları (Koop. K. 66/I) göz önünde tutulursa, bu görevi herkesin yapamayacağı; görevin gereği gibi yürütülebilmesi için bazı vasıfların denetçilerde aranmasının lüzumlu bulunduğu kendiliğinden ortaya çıkmış olur ⁽²³⁾. Kanunun sükutu karşısında anasözleşmeye bu yolda bazı hükümler koymak ve denetleme görevinin bu suretle ehil denetçilere tevdiini sağlamak en emin yol olacaktır (Koop. K. 69). Denetleme işinin kooperatife yabancı uzmanlara verilmesi bazı üstünlükler de sağlar. Gerçekten gerek ortaklar ve gerek üçüncü şahıslar bu sayede emniyete kavuşmuş olurlar ⁽²⁴⁾.

6. Denetleme kuruluna seçilenler en az *bir yıl için* seçilirler (Koop. K. 65/II). Anasözleşme ile seçimin meselâ iki yılda bir yapılacağı kabul edilebilir (Koop. K. 4/7). Anasözleşmede aksine bir kayıt yoksa yeniden seçilme mümkündür ⁽²⁵⁾.

7. Yeni kanun denetçilerin ikametgâhlarına ilişkin bir hüküm ihtiva etmemektedir. Denetçilerin görevlerini (Koop. K. 66,

⁽²²⁾ Bu husus için bkz. **Öçal**, s. 364-365.

⁽²³⁾ Bu konuda geniş bilgi için bkz. **Öçal**, s. 367-369. Buna rağmen avukatların kooperatiflerde denetçi olabilecekleri açıkça öngörülmektedir, bkz. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu (RG. 7 Nisan 1969 gün ve 13168 sayılı), Mad. 12/I, f.

⁽²⁴⁾ **Cherix**, s. 72-73.

⁽²⁵⁾ **Capitaine**, s. 7; **Uyguner**, s. 15.

67) ⁽²⁶⁾ gereği gibi yapabilmeleri, bu şahısların ikametgâhlarının kooperatif merkezinden uzak olmaması zaruretini ortaya çıkarılmaktadır ⁽²⁷⁾. Bununla beraber, anasözleşmeye bu yolda hükümler koymak mümkün bulunmaktadır (Koop. K. 4/7; 69).

8. Nihayet, 657 sayılı «Devlet Memurları Kanunu»nun ⁽²⁸⁾ 8/I. maddesine göre, devlet memurları «üyesi oldukları yapı ve tüketim kooperatiflerindeki (..) denetim görevleri» dışında, kooperatiflerin denetleme kurullarında görev alamazlar. Öte yandan 788 sayılı «Memurin Kanunu» ⁽²⁹⁾, memurların kooperatiflerde denetçi olarak çalışmalarına izin vermektedir (Mad. 8).

IV. DENETLEME KURULUNUN GÖREVLERİ ⁽³⁰⁾.

1. Denetçiler, kooperatifin *bütün işlem ve hesaplarını* genel kurul adına ⁽³¹⁾ incelemek yükümlülüğü altındadırlar (Koop. K. 65/I) ⁽³²⁾.

(26) Bkz. bu çalışma, IV.

(27) **Öçal**, s. 366-367; **Pastanoğlu**: «Kooperatiflerde..», s. 27.

(28) RG. 23 Temmuz 1965 gün ve 12056 sayılı.

(29) RG. 31 Mart 1926 gün ve 336 sayılı.

(30) Denetçilerin işletme yönetimi içindeki durumları için bkz. **Gerrard, A. J.**: «Kontrolör Kimdir?» (Çev. Özgül Cemalcılar), ESADER, C. VI, S. 1, s. 183, The Accountant, July 12th 1969; **Louhi, K.**: «Murakıplar Hakkında» (Çev. Ömer Aşıcı), Muhasebe Dergisi, Kasım 1965, s. 22-27; **Uyguner**, s. 16-18.

(31) Bu husus için bkz. **Tekinalp, Ü.**: «Kooperatifler Kanununun Genel Kurul İçin Getirdiği Yenilikler», İktisat ve Maliye, C. XVI, 1969, S. 8, s. 316-317.

(32) Koop. K. 65/I. maddesi hükmü ile TK. 353/I. maddesi hükmü arasında az çok bir benzerlik vardır. Gerçekten TK. 353/I. maddesi bu konuda şu hükmü kapsamaktadır : «Murakıpların vazifeleri, şirketin iş ve muamelelerini murakabe etmektir». İsviçre'de ise CO. 906/I. maddesinin, bilançonun ve muamelelerin denetleme kurulunun tetkikine sunulmayı öngörmekte olması sebebiyle, münakaşalı bir durum ortaya çıkmıştır. İfade edildiğine göre CO. 728 ve 729. maddelerde muamelelerin denetlemeğe tabi olduğu belirtilmediği için, kooperatif ortaklıklar söz konusu olduğunda, kanun koyucunun daha fazlayı istemesi bir fevkalâdelik arz etmektedir. Gerek doktrinde ve gerek uygulamada hakim görüş şudur ki; kanun koyucu, CO. 906/I. madde hükmü ile, bir kooperatifin denetleme kurulundan, anonim ortaklıkların denetleme kurullarından istemiş olduğu şeyden daha fazlasını istemiş değildir. Bu bakımdan muamelelerin denetlemeğe tabi olduğundan söz edilmesi, bir hata eserdir. Bu husus için bkz. **Capitaine**, s. 7.

Denetçilerin denetleme görevi, şunları kapsamaktadır (Koop. K. 66/I, III) :

A) İşletme hesabiyle bilânçonun defterlerle uygunluk halinde bulunup bulunmadığı;

B) Defterlerin düzenli bir şekilde tutulup tutulmadığı;

C) İşletmenin neticeleriyle mameleki hakkında uyulması gerekli olan hükümlere göre işlem yapılıp yapılmadığı ⁽³³⁾;

D) Ortakları şahsen sorumlu veya ek ödeme ile yükümlü olan kooperatiflerde, ortaklar listesinin usulüne uygun olarak tutulup tutulmadığı;

E) Ortaklar tarafından gerekli görülen ve bu sebeble dikkatlerinin çekildiği noktaların tetkiki ve istenilen hususlarda açıklama yapılması ⁽³⁴⁾.

Denetçilerin bu görevleri yapabilmesi, şüphesiz ilgili defter ve belgelerin tetkikini gerekli kılmaktadır. Yöneticiler, denetlemenin gereği gibi yapılabilmesi için, defterleri ve belgeleri denetçilere vermeğe mecbur oldukları gibi denetçilerin istekleri üzerine, müfredat defterini ve bu defterin hangi esaslara göre düzenlendiğini de açıklamak zorundadırlar. Ayrıca, yöneticiler istenilen her konu hakkında da bilgi vermekle mükelleftirler (Koop. K. 66/II).

F) Denetçiler, ayrıca, görevleri çerçevesinde, işlerin yürütülmesinde gördükleri noksanları, kanun veya anasözleşmeye aykırı hareketleri, bundan sorumlu olanların bağlı buldukları organlara haber vermekle yükümlüdürler (Koop. K. 67/II).

G) Nihayet, anasözleşme veya ⁽³⁵⁾ genel kurul kararı ile denetçilerin görev ve yetkilerinin arttırılması; özellikle ara denet-

(33) Bu ifade ile kastedilen husus, işletmenin neticeleri ile mamelekinin, bilânçodaki değerleme yönünden, gerek kanuni ve gerek anasözleşme ile getirilen hükümlere uygun olup olmadığının araştırılmasıdır, bkz. **Capitaine**, s. 7.

(34) Koop. K. 25. maddesi hükmünün de bu açıklamalarda göz önünde tutulması gereklidir. Bu husus için bkz. **Tekinalp, Ü.:** Kooperatifler Kanunu Tasarısı Üzerinde Düşünceler, Ankara 1969, s. 18-19.

(35) Koop. K. 69. maddesinde «ve» kelimesi kullanılmışsa da, bunun «veya» olmasa gerekir. Nitekim CO. 910/I. maddesi bu şekilde kaleme alınmıştır.

lemelerinin öngörülmesi mümkündür (Koop. K. 69). Bu türlü ara denetlemelere misal olarak, üçaydan ziyade ara verilmesi caiz olmamak üzere sık sık ve ansızın kooperatif veznesinin teftişi (TK. 353/I, 3), hiç olmazsa altı ayda bir defa ortaklığın defterlerinin incelenmesi (TK. 353/I, 2) vs. gösterilebilir. Denetleme kurulunun görev ve yetkilerinin bu şekilde genişletilmesi, özellikle işlem ve hesapların daha derin bir şekilde kontrolü söz konusu olduğundan, bu işlerin ilgili sahalarda uzman sıfatını elde etmiş olan kimselere gördürülmesinin gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır (36). Aksi halde böyle bir denetlemeden istenilen elde edilmiş olamaz. Bu arada şunu da belirtelim ki, devamlı bir kontrol mekanizmasının kurulması ancak bu sayede mümkün hale gelmiş olur (37). Kanun, anasözleşme veya genel kurul kararı ile denetlemenin genişletilmesini müsaade etmekte olduğundan (Koop. K. 69), görevlerin tahdidi söz konusu olamaz (Koop. K. 98; TK. 353/II).

2. Denetçiler, her yıl yazılı bir rapor hazırlar ve tekliflerini bu raporla birlikte genel kurula (38) sunarlar (Koop. K. 67/I) (39). Denetleme görevinin ifası sırasında görülen aksaklıkların, kanun veya anasözleşmeye aykırı hareketlerin, gerekli hallerde genel kurula bildirilmesi zorunludur (Koop. K. 67/II) (40).

3. Denetçiler yönetim ve genel kurul toplantılarına katılmakla mükelleftirler (Koop. K. 67/III) (41). Ancak yönetim kurulun-

(36) **Capitaine**, s. 8.

(37) **Capitaine**, s. 8.

(38) Bu husus için bkz. Koop. K. 44, 45.

(39) Tasarının 67/I. maddesinde şöyle bir hüküm mevcuttu: «Böyle bir rapor verilmedikçe genel kurul, işletme hesabı ve bilanço hakkında karar alamaz». Bu hüküm Hükümet teklifinde çıkarılmıştır. Geçici Komisyon ise, söz konusu maddeye «denetçiler kongreye bir ay kala raporlarını vermedikleri takdirde, Yönetim kurulu Ticaret Bakanlığına başvurarak kooperatifin denetlenmesini ister» şeklinde bir ilâve yapmışsa da, bu hüküm kanunlaşmamıştır.

(40) Denetçilerin 67. madde hükmüne uygun olarak tanzim edecekleri rapor, genel kurulun yıllık toplantısından en az onbeş gün öncesinden itibaren bir yıl süre ile kooperatif merkezinde ve varsa şubelerinde ortakların tetkikine âmâde bulundurulur (Koop. K. 24/I).

(41) İsviçre'de hakim olan görüş şudur : Denetçilerden hiç olmazsa biri normal genel kurulda hazır bulunmalıdır (CO. 908/IV). Eğer durum bu merkezde değilse alınan kararlar aleyhine iptal davası açılabilir; bu husus için bkz. **Capitaine**, s. 8.

da oy kullanamazlar (Koop. K. 67/III). Genel kurulda oy verebilecek olan denetçiler ise, yalnızca kooperatife ortak olan denetçilerdir (Koop. K. 48). Denetçilerin ibrası (Koop. K. 42/II, 4) sözü konusu olduğu zaman, ortak sıfatını haiz denetçiler dahi oylamaya katılabilirler (Koop. K. 50/I).

4. Denetçiler, görevlerini yaptıkları sırada öğrendikleri ve açıklamasında kooperatifin veya ortakların şahısları için zarar umulan hususları kooperatif ortaklarına ve üçüncü şahıslara açıklayamazlar (Koop. K. 69) ⁽⁴²⁾. Bu mecburiyete uymayan denetçiler meydana gelecek zararlardan sorumlu olurlar ⁽⁴³⁾.

5. Denetleme kurulu gerektiğinde genel kurulu toplantıya çağırmalıdır (Koop. K. 43).

6. Denetçilerin, kanun veya anasözleşme ile kendilerine verilmiş olan vazifeleri hiç ya da gereği şekilde yapmamaları sözü konusu olabilir. Bu gibi durumlarda ilk akla gelen husus denetçilerin ibra edilmemeleridir (Koop. K. 42/II, 4). Ayrıca bu türlü davranışlardan doğan zararlardan dolayı, kusursuz olduklarını isbat etmedikleri takdirde, denetçiler müteselsilen ⁽⁴⁴⁾ sorumlu olacaklardır (Koop. K. 8; TK. 359, 309, 341) ⁽⁴⁵⁾.

(42) Ayrıca bkz. Koop. K. 25/II.

(43) Bkz. bu inceleme : IV/6.

(44) Tabii denetçi sayısı birden fazla ise.

(45) Denetçilerin sorumluluğunu kapsamakta olmasına rağmen, bir dış kontrol organının görevini yapmamasına ilişkin olan şu Yargıtay kararını zikretmeği faydalı bulduk : «(..) muhasip (..)’in 1953 senesi dokuz ve onuncu ayları içinde 64 ortaktan tahsil ettiği paraları zimmetine geçirdiği katileşen ceza mahkemesi ilâmiyle subut bulmuş ve bu aylar içinde kooperatif hesaplarının tetkik edilmediği dosya arasında mevcut 21.XI.1952 tarihli tezkere münderacatından anlaşılması ve bu suretle zimmetin vucuduna ve tahakkukuna davacı Ziraat Bankasının kendisinin yapması icap eden kontrol vazifesini yapmamak suretiyle sebebiyet verdiği anlaşılması olduğundan davalı kooperatif idare heyetinin ademi mes’uliyetine müteallik mahkeme kararının tasdikine (..)», YTD 10 Ocak 1959 gün ve E. 1958/2295, K. 1959/103 sayılı kararı, **Doğanay, İ.**: İzahlı ve İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ile Tatbikat Kanunu ve Tahkim Müessesesi, Ankara 1964, No: 465.

V. DENETÇİLERİN HAKLARI

1. Kooperatifler Kanunu denetçilerin ücretine ilişkin hiçbir hükmü kapsamamaktadır. Ticaret Kanununun 279/6. maddesi, anonim ortaklıkların denetiminde görev alacakların haklarını düzenleyen esasların anasözleşmede belirtilmesi gereğini öngörmekte olduğu halde, Kooperatifler Kanunu, anasözleşmeye konulacak hükümleri belirten 4. maddesinde, yalnızca denetleyicilerin görev, yetki ve sorumluluklarından söz etmekte, fakat haklara ilişkin bir hüküm ihtiva etmemektedir. Kanunun denetleme kuruluna verdiği görevler göz önünde tutulursa, denetleme işinin arzulan şekilde ifası için, bu işte görevlendirilecekler emeklerinin karşılığının verilmesinin uygun olacağı sonucuna ulaşılır ⁽⁴⁶⁾. Bu bakımdan denetçilerin ücretlerine ilişkin esasların anasözleşmeğe dercinde fayda vardır (Koop. K. 69). Anasözleşme ile ücretin tesbiti işi genel kurula verilmiş olabilir (Koop. K. 42/II, 5). Anasözleşme bu konuda hiçbir hüküm ihtiva etmiyorsa, en yetkili organ (Koop. K. 42/I) olması sebebiyle, genel kurul bu konuda gerekli kararı alır (Koop. K. 98; TK. 369/I, 3). Genel kurulca azledilen denetçiler, eğer ortak sıfatını haiz iseler, azillerinden dolayı tazminat isteyemezler (Koop. K. 98; TK. 350).

2. Genel kurulda alınan kararlar, denetçilerin şahsi sorumluluklarını mucip ise, her bir denetçi söz konusu kararların bozulması için dava açabilir (Koop. K. 53/I, 3).

VI. SONUÇ

Yeni Kooperatifler Kanunu, denetleme kuruluna ilişkin olarak anonim ortaklıklara paralel hükümleri kapsamakla beraber, özel hükümler de öngörmüş bulunmaktadır ⁽⁴⁷⁾. Bununla beraber denetlemeye ilişkin bütün hususları sözü geçen kanunda aramak boşunadır; zira bu kanun gerekli bütünlükten yoksundur ⁽⁴⁸⁾. Eksiklikler anonim ortaklıklara ilişkin hükümlerle dol-

(46) Anasözleşme, denetçilerin görev ve yetkilerini arttırmış ve özellikle ara denetlemeler öngörmüşse, bu husus daha bariz bir şekilde ortaya çıkmış olur.

(47) **Tekinalp, Ü.:** «Kooperatifler Kanun Tasarısı Hakkında», Yeni Gazete, 9 Ekim 1968, s. 2.

(48) **Tekinalp,** Yeni Gazete, s. 2; **Uyguner,** s. 19.

durulacaktır (Koop. K. 98). Kooperatifler Kanununun 98. maddesine dayanarak şu hususların kooperatiflerde de geçerli olduğunu ifade edebiliriz: Denetçi bir ise onun, birden fazla ise, yarısından bir fazlasının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması lâzımdır (TK. 374/III). Denetçiler, aynı zamanda kooperatif yönetim kurulu üyeliklerine seçilemeyecekleri gibi, ortaklığın memuru dahi olamazlar (TK. 347/IV) ⁽⁴⁹⁾. Görevleri sona eren yönetim kurulu üyeleri, genel kurulca ibra edilmedikçe (Koop. K. 42/II, 4) denetçiliğe seçilemezler (TK. 347/IV). Yönetim kurulu üyelerinin usul ve furuundan biriyle eşi ve üçüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) kan ve sıhrî hısımları denetçi olamazlar; seçilmişlerse derhal çekilmeğe mecburdurlar (TK. 349) ⁽⁵⁰⁾. Nihayet, TK. 351. maddesinde öngörülen zeval sebepleri de seçilmeğe engel teşkil eder ⁽⁵¹⁾.

İncelememize son vermeden önce, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının kooperatiflere ilişkin tavsiyesine de değinmek isteriz. Söz konusu teşkilâtın «Gelişmekte olan ülkelerin Ekonomik ve Sosyal Gelişmelerinde Kooperatiflerin oynadığı Role İlişkin» tavsiyesi ⁽⁵²⁾, kooperatifler hakkındaki mevzuatın, denetleme usullerine dair hükümler de ihtiva etmesini öngörmektedir (No: 12/d, f; 27/1). Yeni Kooperatifler Kanunumuz bu bakımdan tavsiyeye uygun bulunmaktaysa da, denetlemeyi yapacak makam konusunda durum bu merkezde değildir. Tavsiyede bu konuda şunlar yer almaktadır: «(..) kontrol, tercihan, federatif bir kooperatif teşekkül veya yetkili makam tarafından yapılmalıdır. Federatif bir kooperatif teşekküle bağlı kooperatiflerin hesaplarının tetkiki, bu Federatif Teşekküle tevdi edilmelidir. Böyle bir teşekkül kurulmamışsa, veya bu teşekkül böyle bir hizmeti sağlayabilecek durumda değilse, bu takdirde hesapların tetkiki işi yetkili makama yahut bağımsız bir uzman teşekküle bırakılmalıdır» (No: 27/2: 28).

(49) **Capitaine**, s. 7; **Pastanoğlu** : «Kooperatiflerde..», s. 26.

(50) **Pastanoğlu** : «Kooperatiflerde..» s. 26.

(51) **Öçal**, s. 371.

(52) 127 sayılı Bildiri (Çev. Harun Pastanoğlu), Karınca, 388. sayının eki, 1969.